Chuck & Carl Dyke

Identiteetit
– monimuotoisuuden dynaamiset ulottuvuudet

Kaikenlainen monimuotoisuus, niin sosiaalinen kuin biologinen, koostuu erovaisuuksien vakaasta rinnakkaiselosta. On siis tutkittava, miten eroavaisuudet syntyvät ja missä oloissa ne voivat pysyä yllä. Tämä tarkoittaa myös, että monimuotoisuus on aina jonkin historiallisen prosessin tuotetta. Jotta voidaan ymmärtää, millainen monimuotoisuus on mahdollista erilaisissa yhteisöissä tai millainen ei ole mahdollista, on etsittävä hyviä selitysmalleja. Lähdemme etsimään niitä epälineaarisen dynamiikan metsästysmailta.

Tarvitaan monimuotoisuuden käsite, joka ei ole tyhjänpäiväinen. On löydettävä merkityksellisiä erotteluita, joilla ”mitataan” monimuotoisuutta. Kun missä tahansa asioiden joukossa voidaan tehdä erotteluita, on se alkeellisessa mielessä monimuotoinen. Tässä artikkelissa kuljetaan maastoon, jossa monimuotoisuutta on tutkittu rodun, luokan, sukupuolen ja seksuaalisuuden näkökulmasta. Lähtökohtana on, että merkitykselliset erot vaikuttavat käsityksiin omasta ja yhteiskunnallisesta identiteetistä. Maasto vaikuttaa heti ongelmalliselta:

> ”Jos minussa on tärkeää yksilöllinen ja autenttinen itseyteni, miksi nykyään puhutaan niin paljon identiteetistä laajojen kategorioiden – rodun, sukupuolen, etnisyyden, kansallisuuden ja seksuaalisuuden – näkökulmasta, jotka tuntuvat niin etäisiltä yksilöstä?”[1]

Hyvä kysymys. Vastaus on, että kategorioita voidaan hedelmällisimmin tarkastella dynaamisen järjestelmän ulottuvuuksina. Naiset ovat de Beauvoirin ajoista lähtien pohtineet näitä asioita erilaisuuksien dynaamisen rakentumisen näkökulmasta. He ovat pohtineet tapoja, joilla heistä tulee ”toisia”. Monet ovat myös menneet de Beauvoiria pidemmälle yrittäessään yhdistää luokkaa ja muita tekijöitä sukupuoleen luodakseen monimutkaista dynaamista kuvaa identiteetistä. Rosi Braidotti onkin muotoillut hyvin paljon teoreettista lähestymistapaamme muistuttavan näkökulman:

> ”1990-luvulla esiin nousseet teoreetikot työstävätkin naissubjektiutta määrittävien muuttujien moninaisuutta: rotu, luokka, ikä, seksuaalinen suuntautuminen ja elämäntapa ovat merkittäviä identiteetin akseleita. He kehittävät siten klassista materialismin ideaa, koska pyrkimys on määritellä naissubjektius uudelleen samanaikaisten valta-asetelmien verkostossa.”[2]

Joudumme tekemisiin kahdenlaisen monimuotoisuuden kanssa tutkiessamme identiteettejä dynaamisesti merkityksellisinä tapoina, joilla ihmiset voivat erota toisistaan.

Ensinnäkin ihmiset ovat moniulotteisia olentoja. On kiinnitettävä huomiota ulottuvuuksien moninaisuuteen ja sen lisäksi siihen, missä määrin mihin tahansa eroavaisuuden ulottuvuuteen voidaan urautua. Jotkut piirteemme ovat muita pysyvämpiä, ja ne vaikuttavat siihen, millaisissa yhteisöissä voimme elää menestyksekkäästi. (Mikäli olemme olemuksellisesti mitään, olemme ennen kaikkea inhimillisiä eläimiä[3].)

Toiseksi varsinainen monimuotoisuus riippuu dynaamisesti merkityksellisten ulottuvuuksien määrästä ja jakautumisesta väestössä tai sosiaalisessa kokonaisuudessa. Voidaan kuvitella, että ihmiset ovat tylsän harvaulotteisia mutta eroavat toisistaan paljon, ja on mahdollista, että ihmiset ovat rikkaan moniulotteisia samanlaisin tavoin. Toisenlaisiakin muunnelmia voi tietysti olla.[4] Esimerkiksi kun ihmiset puhuvat biologisesta monimuotoisuudesta, he yleensä tarkoittavat lajien laajaa kirjoa, jossa yksilöiden oletetaan olevan aika lailla samanlaisia. Olemmekin sen sortin sovinisteja, että kiinnitämme harvemmin huomiota muiden lajien yksilöiden moniulotteisuuteen – lemmikkejämme lukuun ottamatta.

Voidaan siis sanoa, että jokaisessa tyypillisessä sosiaalisessa ympäristössä ihmiset tapaavat olla ulottuvuuksiltaan vaihtelevia, ja että sosiaaliset (ja ekologiset) järjestelmät ovat vaihtelevasti monimuotoisia. Homma muuttuu hauskaksi, kun huomataan, että ulottuvuuksien vaihtelu ja vaihteleva monimuotoisuus vaikuttavat dynaamisesti toisiinsa. Selvemmin sanottuna: yksilöiden tavat kuvata itseään ja solmia liittolaisuuksia vaihtelevat, ja heidän ympärillään olevat ihmiset ovat herkkiä heille ja toisilleen.

Vaikka jälkimmäinen ajatus on hieman vaikea ilmaista, se ei ole kenellekään kovin suuri uutinen[5]. Kirjon toisessa päässä on tavanomainen huomio, että yksilöiden geneettinen eroavuus ja populaation fenotyyppien vaihtelun laajuus riippuvat toisistaan. Toisessa päässä on itsestäänselvyys, jonka mukaan ihmisen mahdollisuudet poiketa vallitsevasta elämäntavasta ovat pienemmät, jos kaikki ympärillä sopeutuvat siihen, kuin jos käsillä olisi useammanlaisia ”roolimalleja”. Historiallisten erityisolojen vuoksi Balkanin niemimaa on tuskallisen moninainen ja Japani epämiellyttävän yhtenäinen.

Millään *a priori* tavalla ei voida päättää, mikä on merkityksellinen dynaaminen ulottuvuus. Eri ulottuvuuksia tutkitaan ja niiden relevanssia koetellaan kokemuksella kyseisestä järjestelmästä. Tämä ei tietenkään koske vain tutkimusheuristiikkaa. Se on myös osa ystävyyssuhteiden solmimista, liittymistä tiettyihin organisaatioihin ja todennäköisesti myös avioliittoon päätymistä. Kohtaamiemme persoonallisuuserojen yllättävä määrä todistaa siitä, miten valtavasti erilaisia ulottuvuuksien moninaisuuden yhdistelmiä on. Mutta päättäessämme, mikä on todella merkityksellistä kohtaamissamme ihmisissä, toimimme samoin kuin yrittäessämme määritellä heille dynaamista ulottuvuuksien tilaa.

Mielikuvituksella ja käsitteellistämisellä on suuri merkitys ihmisten yksilöllisyyden ja yhteisömuodostuksen dynamiikassa. Juuri tämä asia on kärsinyt pahasti läntisen ajattelun atomismin ja lineaarisuuden perinteen alla. Kaikki perinteet, jotka päätyivät 1900-luvulla loogiseen atomismiin, olivat lineaarisen yhteenlaskun perinteitä. Siksi ne eivät mitenkään sovi yhteen tässä kehitetyn epälineaarisen mallin kanssa. Vastakkaisesta näkökulmasta, jossa epälineaarisuus on normi, keskittyminen pelkästään kieleen, jossa ”ja” ja ”ei” hallitsevat, on joka tapauksessa aika outoa. Atomistiset perinteet pääsivät lähimmäksi vuorovaikutteista epälineaarisuutta käsitellessään ’intentionaalisuutta’ ja ’intensionaalisuutta’. Ensimmäinen liittyi rykelmään subjekti–objekti-suhteita koskevia ongelmia. Jälkimmäinen käsitteli näennäisten substantiivien korvautumattomuuden ongelmaa – toisin sanoen kielessä piilevää merkittävää epälineaarisuutta, joka yrittää päästä perille moniulotteisesta vuorovaikutuksestamme maailman kanssa. Nykyään näiden asioiden kanssa ei enää tarvitse tuskailla, mutta näiden kiistojen muistelu auttaa joitain ihmisiä hahmottamaan epälineaarisuuden seurauksia muuallakin kuin matematiikassa.

Voidaan myös huomauttaa, että identiteetti on itseä koskevan käsityksen ja toisten näkemysten vuorovaikutuksen tulosta. Solipsistisessa satamassa voimme ajatella itsestämme, mitä haluamme. Ilman toisten vahvistusta (ja kieltoja) tämä paaluttaa vain illuusion ja harhan maaston.

Meidän näkemyksemme mukaan identiteetti on siis emergentti. Se pitää toisin sanoen ymmärtää historiansa ja tilanteensa valossa. Itseyden ja identiteetin vakaudelle on vahvoja tilallisia ja ajallisia rajoitteita, jotka muuttuvat ajan ja olosuhteiden myötä. Siksi itseydet ja identiteetit eivät ole ikiaikaisia, eikä niillä ole perimmäistä luomisen hetkeä. Kellään ei ole syntyjään itseä tai identiteettiä, vaan ne kehkeytyvät vuorovaikutteisesti. Dynaaminen lähestymistapa tunnistaa nämä vuorovaikutuksen paikat.

Voimme muistella klassisen marxismin väitettä, jonka mukaan luokkarajat vahvistuisivat, luokkaidentiteetti totalisoisi dynaamisen avaruuden, ja tuloksena olisi väkivaltaisia yrityksiä järjestää asiat uudelleen. Voimme kuitenkin myös muistaa, että luokkarajat eivät vahvistuneet kehittyneissä talouksissa. Kehitettiin erilaisia tapoja kuten hyvinvointivaltio tai kulutusyhteiskunta pehmentämään niitä – ainakin vuosisadan ajaksi.

Koska itseys ja identiteetti muotoutuvat hyvin erilaisissa vuorovaikutteisuuden tiloissa, ne kehkeytyvät erilaisiksi. Itseys ja identiteetti eivät muutu vain ajan myötä vaan kaikkien niitä ympäröivien asioiden vaikutuksesta. Näennäisesti samankaltaiset identiteetin ulottuvuuksien yhdistelmät johtavat radikaalisti erilaisiin sosiaalisiin itseyksiin. Liittoumia ja sitoumuksia valitaan yllättävän erilaisin tavoin. Yksikään mies, nainen, musta tai valkoinen ei ole yksinomaan yksinkertaisesti sitä. Jokaisessa ”hyvässä” perheessä on musta lammas, ja jokaiselta ”huonolta” asuinalueelta löytyy joku, joka pärjää elämässä.

Kaikki lineaarisen rationalismin kuuliaiset opetuslapset huomauttavat tässä vaiheessa, ettei näytä olevan ”lainomaisia” tapoja määrittää erilaisten olosuhteiden seuraamuksia. Minkä tahansa ulottuvuuksien vaihtelun ja monimuotoisuuden seuraamukset näyttävät olevan lähtökohtaisesti ennustamattomia. Eksaktissa mielessä ne ovatkin. Tätä kuitenkin voi olettaa jokaisesta epälineaarisesta ilmiöstä, sellaisistakin, jotka ovat tiukan deterministisiä. Jotta monimuotoisuuden dynamiikkaa voidaan ymmärtää, täytyy tehdä tutkimusmatka näille teorian alueille.

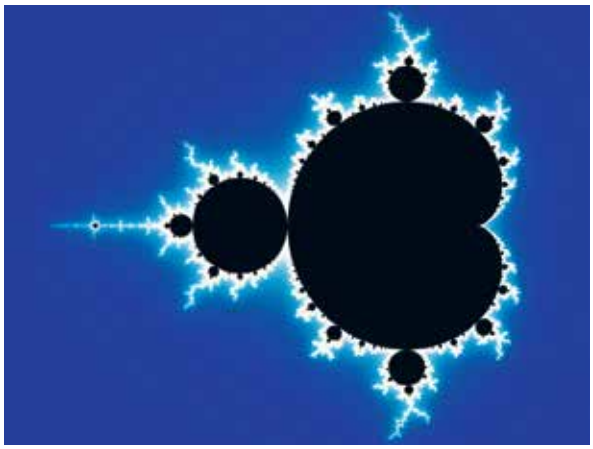

Mandelbrotin joukko

Nykyään suurin osa on nähnyt Mandelbrotin joukon tavanomaisen kuvallisen esityksen. Kuvan kertoma tarina ei liene yhtä tuttu, mutta se on kerrottava, jotta voidaan ymmärtää, miten kuva voi olla avuksi. Mandelbrotin joukon tarinan tiivistetty muoto on yhtälö.

Puretaan tarina seuraavaan tapaan: pisteiden joukko luo pinnan. Tässä tapauksessa pinta on niin sanottu kompleksitaso, ja jokaisella tason pisteellä on osoitteenaan kompleksiluku[6]. Varsinainen yhtälö kuvaa matkaa mistä tahansa tason pisteestä sen lopulliseen päämäärään, ja pisteet merkitään sen mukaan, millainen päämäärä on. Lopullisia päämääriä on kahdenlaisia. Matka voi päätyä määrättyyn loppupisteeseen (tai pisteisiin), tai se voi päätyä matemaattisen äärettömyyden Mikä-mikä-maahan.

Mandelbrotin joukko luodaan siis ikään kuin laittamalla tietty pinnan piste yhtälöön-jonka-kuvittelemme-koneeksi ja kääntämällä vipua. Lopulta kone sylkee ulos joko lopullisen määränpään osoitteen tai kertoo, että

matka annetusta pisteestä päätyi tuntemattomaan. Alkupisteitä, joista ei päädytä Mikä-mikä-maahan, kutsutaan sisäpuolisiksi. Alkupisteitä, joista päädytään, kutsutaan ulkopuolisiksi.

Tähän mennessä on kerrottu yksinkertaista tarinaa erilaisuudesta, mutta juoni tiivistyy. Kone ei aina onnistu erottamaan sisäpuolisia ulkopuolisista – ei ainakaan siinä ajassa, joka meillä on käytettävissä. Niissä tapauksissa sen on pyydettävä anteeksi ja arvattava. (Sillä on arvaamiseen sääntö.)

Tuttu kuva Mandelbrotin joukosta syntyy, kun konetta vaaditaan kertomaan meille kaikista sisäpuolisista ja ulkopuolisista. Koneella on kuitenkin rajoituksensa, joten löytäessään selkeästi sisäpuolisen tai ulkopuolisen se jättää pisteen tyhjäksi (tai merkitsee sen tietyllä värillä, riippuen kuvion väritysestä) ja jatkaa työtä. Usein sen on kuitenkin arvattava. Kun se arvelee löytäneensä sisäpuolisen, se jättää jälleen pisteen tyhjäksi, mutta kun se arvelee löytäneensä ulkopuolisen, se mustaa (tai jälleen riippuen väritystavasta) alkupisteen. Katsellessamme Mandelbrotin joukon kuvallista esitystä näemme siis arvauksien synnyttämän kuvion.

Jokainen näkemämme kuvallinen esitys on kuitenkin tietyn asteen suurennos. Tutuimmassa suurennoksessa päättämättömyyden rajat näyttävät melko selviltä, aivan kuin voisimme piirtää siistin rajan sisäpuolen ja ulkopuolen ympäri niin, että monivärinen alue jää niiden väliin. Tämä on kuitenkin esitystavan rajoituksista johtuva illuusio. Minkä tahansa päättämättömyyden alueen ympärille piirrettävä raja olisi loputtoman pitkä ja kääntyilisi loputtoman monimutkaisesti.

Rajoja on itse asiassa joka puolella. Jokaisen sisäpuolisen likellä on ulkopuolinen, ja miten läheltä ilkeätkin katsoa, ihan vieressä on epäilyttävä tapaus. Katsoessamme Mandelbrotin joukkoa näemme kuvion, jossa sisäpuoliset, ulkopuoliset ja epäilyttävät tapaukset ovat sikin sokin. Vaikka tuijottaisimme kuinka tarkkaan ja läheltä tätä sekoitusta, sama kuvio ilmenisi yhä uudelleen. Epäilyttävät tapaukset eivät häviä missään mittakaavassa. Luonteenomainen kuvio voidaan tunnistaa joka tasolla.

Kuten matemaattisessa ympäristössä sopiikin odottaa, sisä- ja ulkopuolisten eron määritelmä on paljon tarkempi kuin yhdenkään sosiaalisen erottelun. Silti Mandelbrotin joukon määritelmä ei voi auttaa meitä tekemään eroa kaikkien sisä- ja ulkopuolisten välillä, vaikka käytössä olisi kuinka paljon aikaa. Tietysti tarpeeksi iso kone voisi loputtoman pitkässä ajassa raksuttaa päätöksen jokaisesta tilan pisteestä. Se ei kuitenkaan auta, jos vastaus tarvitaan ihmiselämän tai universumin eliniän aikana. Ja mikä tärkeämpää: mitä hyötyä moisesta määritelmästä olisi, jos politiikka tai yhteiskunta vaatii selkeää sisä- ja ulkopuolisten erottelua?

Mandelbrotin joukon lisäksi on tutkittu hirmuista määrää tapauksia, joissa näennäinen erottelu jakaa tilan nimettömään ”kategoriaan” ja sen ”toiseen” tavalla, joka estää selkeiden rajojen piirtämisen. Vaikka tapaukset ovatkin erittäin jäykkiä ja matemaattisen tarkkoja, ne auttavat kahdessa asiassa. Ensinnäkin ne antavat kahmaloittain monikäyttöisiä ja helposti sovellettavia malleja, joiden avulla voidaan tutkailla ilmiöitä, joilla on monimutkaiset reunat. Toiseksi niiden läsnäolo pitää loitolla yhteiskuntatieteen rationalistisen kritiikin. Yhteiskuntatieteilijöiden tai historioitsijoiden ei tarvitse vältellä keskustelua luonnontieteilijöiden kanssa, koska he eivät tutki kellokoneiston lailla toimivia ilmiöitä. Vain pieni osa dynaamisista järjestelmistä toimii niin millään fysikaalisella, kemiallisella, biologisella tai sosiaalisella alueella[7].

Dynaaminen monimuotoisuus

Tästä näkökulmasta sosiaaliset tai psykologiset kategoriat eivät ole staattisia ”tyyppejä”. Niitä tulee ajatella sosiaalisen avaruuden ulottuvuuksina. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole riippumattomia toisistaan kuin koordinaatiston akselit, joiden avulla määritellään matkaa identiteettien avaruudessa. Ne ovat kiskomista ja puskemista jokaisessa ulottuvuudessa, mutta itse avaruus on laskostunut ja venytetty. Lukemattomien vuorovaikutusten kuluessa järjestelmän toiminta perustuu sen edellisille tiloille, joten se tuottaa tuloksia, joita ei voida laskea ”itsenäisten muuttujien” likimääräisenä tuloksena. Me olemme monimutkaisia, emme sosiaalisesti merkityksellisten ominaisuuksiemme yksinkertaisia kantajia.

Kaikki yritykset vetää rajalinjoja ihmisten ympärille missä tahansa tietyssä ulottuvuudessa ovat turhia. Myös käsitteellisellä tasolla on epävakautta. Kun tarjolla olevien vaihtoehtojen avaruus muuttaa muotoaan, päätökset rajatapauksistakin muuttuvat – dynamiikan seurauksena ja sen osana. Kysymykset monimuotoisuudesta ja yhteisöstä koskevat sitä, millaiset tilat ovat mahdollisia, mitkä tilat ovat mahdollisia rinnakkain, ja millaisia saavutettujen yhteisten tilojen vakauden ehdot ovat.

Lisäksi pelissä on omaksuttuja, tietynlaisia tiloja kohti kiskovia käsitteellistyksiä esimerkiksi hyvästä ja pahasta tai merkityksellisyydestä. Nämä voimat luovat dynaamisen tilan, ja niiden vuorovaikutuksesta syntyy se epälineaarinen, venytetty ja taiteltu pinta, jolla sosiaalinen järjestelmä elää. Asiaa voi havainnollistaa sileän ja rutistetun paperin erolla. Sileä paperi on ennustettavan lineaarisuuden valtakuntaa, jossa pisteen liikettä (tutkittavaa ilmiötä) on helppo seurata. Rutistetulla paperilla piste voi hypätä yllättävästi paikasta toiseen sen mukaan, miten paperi on taittunut. Ja koska puhumme dynaamisesta monimuotoisuudesta, lukemattomat voimat rutistavat paperia koko ajan – myös kulkevat pisteet itse.

Monimutkaisuuden tarina perustuu siis vuorovaikutuksille, jotka johtavat epälineaarisuuteen. Epälineaariset ilmiöt eivät ole osatekijöidensä yhteenlaskun tulosta vaan niiden uudenlaista ja osin yllättävää järjestäytymistä uudelleen. Lineaarisia ilmiöitä on tutkittu historiallisesti eniten, koska ne ovat yksinkertaisia. Ne voidaan purkaa, ja yksittäisten osatekijöiden kulkua voidaan ”seurata”. Niiden liikeratojen voidaan ajatella olevan itsenäisiä. Näin ollen on aika yksinkertaista sanoa, ”mitä olisi tapahtunut”, jos jokin tekijä olisi puuttunut. Tämä on

Ritva Kovalainen & Sanni Seppo, sarjasta *Metsähoidollisia toimenpiteitä* (2003).

yleisesti ottaen mahdotonta, kun tutkitaan epälineaarisia ilmiöitä.

Monimutkaisuus ja epälineaarisuus vaikuttavat syvällisesti tapaamme ymmärtää määritelmiä ja etenkin määritelmiä itsestä. Vuorovaikutteinen moninaisuus ei tuota olemuksia ja kategorioita vaan monenkirjavan reunojen leikin – ja jotkut näistä reunoista vaeltelevat fraktaalista polkuaan syvälle sisimpäämme. Kuten totesimme, feministit ovat tietysti ymmärtäneet tämän paljon aiemmin omasta näkökulmastaan.

Esimerkiksi elämä musliminaisena ei koostu kahden staattisen luokkajäsenyyden yhteenlaskusta. Kumpikin on elämistä monimutkaisella dynaamisella liikeradalla. Tätä kuvaamaan sopii paljon paremmin mielikuva moniulotteisesta avaruudesta, jonka läpi liittolaisuuden, kuulumisen ja identiteetin verkostot kiskovat ihmisiä. Noilla määreillä on välillä suurempi, välillä pienempi merkitys elämämme kudelmassa.

Vaikka tämä kuulostaakin ironiselta, ajatellaan ”naiseutta” ja ”muslimia” sekä lukemattomia muita identiteettiluonnehdintoja vapausasteina eli toisin sanoen dynaamisesti merkityksellisinä asioina, jotka voivat vaihdella. Jotta saataisiin selville, mikä on dynaamisesti relevanttia, on tarkkailtava, mitkä eroavaisuudet johtavat erilaisiin liikeratoihin. Joskus tehdään yhteiskunnallisia kokeita, jotta saataisiin selville, mikä on tämän tai tuon tekijän dynaaminen merkitys. Ylhäältä säädetyt tasavertaisuusperiaatteet pyrkivät aina – muun muassa – tekemään tietyistä tekijöistä, mahdollisista erilaisuuksista, dynaamisesti merkityksettömiä. Mustien liikeratojen oletetaan olevan valkoisten kaltaisia; naisten samanlaisia kuin miesten.

Sosiaalisen järjestelmän manipulointi ennakoitua liikerataa noudattavaksi on kuitenkin kimuranttia. Yleisesti ottaen vain järjestelmiä, jotka toimivat jo valmiiksi ennustettavalla tavalla, voidaan manipuloida ja hallita luotettavasti. Tällaisia järjestelmiä ei kuitenkaan juuri ole muualla kuin oppikirjoissa. Pitää silti muistaa, että monilla sosiaalisilla tasoilla pyritään koko ajan manipuloimaan ja hallitsemaan. Turhista toiveista huolimatta manipulaatio ja hallinta ovat osa sosiaalista dynamiikkaa.

Monimuotoisuus ja yhteisö

Dynaamisesta näkökulmasta monimuotoisuuden ja yhteisön suhde on ongelmallinen, sillä monimuotoisuus edellyttää vaellusta laajoilla sosiaalisten avaruuksien korpimailla, kun taas yhteisö viittaa rajoituksiin niin avaruuden ulottuvuuksissa kuin sallitussa vaeltelussa. Niinpä monimuotoisen yhteisön vakauden ehtona on harmonia vuorovaikutteisten ulottuvuuksien välillä. Tämä ei ole mitään uutta, sillä läntisessä perinteessä ajatuksella on antiikkiin ulottuvat juuret. Usein sitä kutsutaan (oikein tai väärin) rousseaulaiseksi strategiaksi. Uutta on kuitenkin se, että kykymme arvioida sen mahdollisuuksia ja vaatimuksia ovat parantuneet. Selkeytetään tätä vastakkainasettelulla.

London Review
OF BOOKS

Subscribe now and save 62%

If you prefer serious debate to titillating gossip, biting wit to innocent banter, and incisive analysis to polite discussion, subscribe to the *London Review of Books*. Published fortnightly, Europe's bestselling literary magazine commissions brilliant writers to challenge received ideas, and gives its readers the opportunity to engage with the most vital developments in literature, politics, science, history, memoir, philosophy and the arts.

For only £37.20* you will receive 30 issues – the first six are FREE.
Visit **www.lrb.co.uk/nn**, email subs@lrb.co.uk quoting 'niin & näin', or call +00 44 (0)20 7209 1141.

www.lrb.co.uk/nn

*Europe price only. For all other prices see www.lrb.co.uk/nn. Not available for renewing or extending existing subscriptions.

Teoksessaan *Tarkkailla ja rangaista* Foucault väitti, että kehittyneiden modernien valtioiden yksi tärkeä tehtävä on luoda rauhoitettuja kehoja: sopeutuvia, luotettavia, tylsiä ja muovautuvia työvoimatarjokkaita. Näkemyksen oikeellisuudesta riippumatta se antaa paradigmaattisen esimerkin rajoitteiden luomisesta. Foucault'n näkemys siitä, miten ihmiset luovat ja ylläpitävät omia rajoitteitaan, on esimerkki epälineaarisesti itseorganisoituvasta järjestelmästä. Sen seurauksena yksilöiden vapausasteet kutistuvat ja koko populaation monimuotoisuus vähenee.

Toinen tapaus on kuvaa kehittynyttä kapitalismia. Siirrytään fordismiin, *K-Mart*tyyreihin, konsumerismiin. Konsumerismi yhdistää tiukan kurin lupaukseen yksilöllisestä erottautumisesta ”elämäntavalla”. Voidaanko yhteisö rakentaa elämäntavan varaan? Jupit uskoivat siihen. Markkinoiden tarjoamia kulutusmahdollisuuksia tärkeämpää on kuitenkin uskomus, että markkinoiden piirissä syntyy myös tilaa, jossa yhteisön ”syvempi” perusta voi kukoistaa. Tarinan mukaan markkinat ovat luontaisesti sokeita rodun, luokan tai etnisen alkuperän kaltaisille historiallisille eroille. Siksi ei ole tarvetta tukahduttaa perinteisiä yhteisyyden keskuksia. Toisin sanoen markkinoiden ajatellaan jakavan identiteettien avaruutta niin, että taloudellinen elämä irtoaa muusta elämästä.

Tätä strategiaa sopii kutsua amerikkalaiseksi, sillä maahantuonnin ja maahantuotujen kansakuntana me olemme yhä uudestaan luottaneet siihen, että taloudellinen hyvinvointi hallinnoi yleistä kuria, kun taas etniset, rodulliset ja uskonnolliset ryhmät ovat pyrkineet pitämään yllä perinteisiä yhteisöjä.

Markkinat eivät kuitenkaan ole itsenäinen ulottuvuus, johon muut ulottuvuudet eivät pääse vaikuttamaan. Yhdysvaltain historian omalaatuisuuden vuoksi markkinat ovat ehkä lähimpänä itsenäisyyden ihannetta. Muualla maailmassa moinen väite ei olisi uskottava. Lisäksi voidaan väittää, että olemme sekä markkinoiden että jatkuvan sotilaallisen herruuden politiikan panttivankeja juuri siksi, että alkuperämme rikkonaisuuden vuoksi yhteisön rakentaminen on osoittautunut niin vaikeaksi.

Olisi houkuttelevaa pitää markkinoita, poliisia ja sotavoimia ulkoisina kurinpitovoimina, jotka on pakotettu kroonisen epävakauden ylle. Se kuitenkin edellyttäisi ulottuvuuksien erillisyyttä, joka on juuri asetettu kyseenalaiseksi. Kaikki nuo ”ulkoiset” instituutiot vaikuttavat käsityksiimme itsestämme, mikä muokkaa vuorostaan instituutioita. Nämä muutokset ovat verkkaisia lihavina vuosina, mutta kovempina aikoina ne tuottavat vahvoja virtauksia: 60-luku oli laboratorioesimerkki tästä. Voi hyvin sanoa, että Yhdysvaltain vastahankaisuus ekologisissa kysymyksissä on toinen esimerkki. Maailman mielipide voi paheksua vastentahtoisuuttamme, mutta me voisimme vastata, ettemme ole sisäisesti tarpeeksi vakaita luopuaksemme runsauden lupauksesta.

Marxin *Zur Judenfrage* (1844) on kuuluisimpia kirjoituksia monimuotoisuudesta ja yhteisöstä. Siinä Marx pohti, voidaanko kommunitaarista yhteisöllisyyttä saavuttaa uskonnollisten erojen oloissa. Kysymys on yhä avoin. Lisäksi ongelma on muuttanut luonnettaan, kun valtioista on tullut suurempia ja kommunikaatiosta nopeampaa ja tietoisuus globaalista näyttämöstä on parantunut ja pahentunut. Suvaitsevaisuudesta pitää keskustella tässä ympäristössä.

Rajojen kontrolli

Rauhoitettujen kehojen tuottamisen kaltaiset strategiat voidaan nähdä yrityksiksi hallita taustaehtoja, joko sosiaalisen avaruuden ulottuvuuksia tai sen laajuutta. Uskonnolliset ja moraaliset järjestelmät ovat tutuimpia välineitä, mutta institutionaaliset järjestelyt, jotka hoitavat varsinaisen hallinnan, ovat useimmiten lainomaisia. *Kosher*-säädökset tai Sapatin kunnioittaminen tulevat mieleen. Rajojen valvonnasta on keskusteltu eri muodoissa vaikka kuinka paljon, joten jätämme ilmeisimmät esimerkit sikseen. Rajojen valvonnassa aivan olennaista, joskaan ei yhtä ilmeistä kuin uskonnolliset ja moraaliset säännökset, on niin sanottu identiteettipolitiikka. Nykyään moninaisuuden ja yhteisön suhdetta työstetään ensisijaisesti tässä ympäristössä.

Identiteettipolitiikka on marxilaisen kauden luokkapolitiikan jälkeläinen. Se nojaa näkemykseen, että solidaarisuus ja yhteisyys tietyssä ulottuvuudessa ovat avain ulottuvuuden määrittelemien ihmisten voimaantumiseen. Niinpä energia ja retoriikka keskitetään rajoittamaan politiikan dynaamista tilaa sekä itsen identiteetin avaruutta tuon ulottuvuuden ehdoilla. Jos olemme vain ballistisia kappaleita, elämämme on ballistiikkaa. Jos olemme vain työläisiä, olemme proletariaattia.

Olemme samaa mieltä Judith Butlerin kanssa, kun hän kertoo olevansa ”pysyvästi huolissaan identiteettikategorioista” ja toteaa, että yksiulotteiset identiteetin kuvaukset ja julistukset kertovat kurinpidollisten käytäntöjen toiminnasta[8]. On selvää, että ulottuvuuksien vuorovaikutusta yritetään häivyttää. Emme kuitenkaan jaa Butlerin performatiivisuuteen perustuvaa näkemystä joustavan identiteetin kumouksellisuudesta. Identiteeteillä on paha tapa kovettua esimerkiksi vastakkainasetteluissa. Niistä tulee vihan, poissulkemisen ja väkivallan tekojen [*performances*] aktiivista symbolista sisältöä. Performatiivisuus ei tee niistä yhtään sen epätodellisempia.

Voidaan siis nähdä tilanteita, joissa normaalisti monimutkaisen vuorovaikutteinen identiteettien kenttä tiivistyy yhteen ulottuvuuteen, mutta poliittisesti tämä kertoo vain hallinnasta. Meille sanotaan: olet vain lapsi, nainen, villi, vanha pieru tai maalainen. Dynaamisesta näkökulmasta nuo rajoitukset yhteen ulottuvuuteen eivät kuitenkaan poikkea vallankumouksellisten ja uudistajien itserajoituksista. Jos vastakkainasettelun kivettämät identiteetit ovat ongelma, ne ovat ongelmallinen ratkaisu. Kamppailun takomassa identiteetissä ei ole mitään romanttista. Se on vain valtapeliä[9].

Ironista kyllä, yhden ulottuvuuden nimissä muutokseen pyrkivien solidaarisuus on pikemmin sisäisesti epävakaata kuin ulkoisesti epävakauttavaa. Oire tästä oli

marxilaisten kyvyttömyys tuottaa länsimaissa ”luokkatietoisuutta”, jonka he olivat määrittäneet vallankumouksellisen luokan luomisen ennakkoehdoksi. Työväenluokka yksinkertaisesti arvosti elämäänsä kuluttajina, minkä ulottuvuuden modernit valtiot kykenivät jonkin aikaa tyydyttämään. Tämän torjui pelkistymisen ”työväenluokaksi” tai ”proletariaatiksi”.

Identiteettipolitiikassa monimutkaisen vuorovaikutteinen prosessi toisin sanoen on esitetty erheellisesti lineaarisena ja väistämättömänä. Kehitys on nähty seuraavanlaisena:

1) Identifioinnin mahdollisuus: sosiaaliseen tai poliittiseen identiteettiin kytketyt ominaisuudet tai tuntomerkit (sukupuoli, väri, työ) eivät ole vielä dynaamisesti aktiivisia.

2) Identifiointi: sen tunnustaminen, että oma ominaisuus tai tuntomerkki rakentaa osallisuuden kategoriassa, toisten joukossa, mutta ei vielä dynaamisessa ulottuvuudessa.

3) Identiteetti: Ominaisuus tai tuntomerkki hallitsee kaikkia muita poliittisia ulottuvuuksia, ja se aktivoidaan poliittisena käsitteenä, jonka alla toimitaan sosiaalisesti ja poliittisesti. Tavallisesti tämä on poissulkemisen vaihe, jossa on tarjolla vain tuntomerkin yhteisö: me vastaan kaikki muut.

4) Pluraalisuus: identiteettien tunnustaminen leviää ja moninaistuu yhteiskunnassa. Liittolaisuuksia harkitaan, yhteisiä intressejä pohditaan, koalitioita ehdotetaan.

5) Pluralismi: yhteensopivat identiteetit käyvät yksiin tunnistettaviksi liikkeiksi, joita ehkä määrittää yleisluontoinen määritelmä, joka on keksitty luomaan identiteettiä pluraalisuuden ylle (esimerkiksi ”sorretut”).

6) Vapaus: liberaali ihanne, jossa oikeus on sokea ja yksittäiset identiteetit irtoavat sosiaalisesta ja poliittisesta dynamiikasta.

Tämä tapahtumakulku linearisoidaan heti alkuun, kun identifioinnin mahdollisuus kytketään tuntomerkkiin. Koska merkki on yleensä lähtemättömästi iholla tai sekundäärisissä sukupuolisissa ominaisuuksissa, houkutus ajatella kategorisesti on liki vastustamaton. Biologia näyttää todistavan sen puolesta. On kuitenkin muistettava, että pohjimmiltaan luonnossa ei ole kategorioita. Vedämme polveutumisesta kertovissa sukupuissa yhteen lisääntymisen pitkää historiaa. Ihonväri tai näkyvät sukupuoliset tuntomerkit ovat historiallisia kirjanmerkkejä, eivät metafyysisiä syntymämerkkejä. Juuri tätä naiset ja mustat ovat korostaneet. Poliittista solidaarisuutta ei saada perustettua vuorovaikutteisen dynamiikan linearisoinnille sen paremmin kuin rasismia tai seksismiäkään. Juuri tämä seuraa, jos sosiaalisen dynamiikan epälineaarisuus otetaan tosissaan. Samat asiat, jotka vievät pohjan väitteiltä markkinoiden tasapainosta ja optimaalisuudesta, vaivaavat myös sosialistisia suunnittelijoita.

Toinen linearisointi on ajatus, että tietoisuus tiivistyy kategoriseksi solidaarisuudeksi. Marxilaisten ongelmat mainittiin jo. Luokkatietoisuus olisi voinut kehittyä vain, jos luokka ja tietoisuus luokasta olisi hallinnut dynaamista tilaa eli jos sosiaalinen dynamiikka olisi pelkistetty luokkadynamiikaksi. Ei ole syytä uskoa, että mikään muukaan ulottuvuus pärjäisi paremmin.

Koalitioiden muotoutumisen vaiheessa sen sijaan aukeaa kiintoisia mahdollisuuksia nähdä epälineaarista dynamiikkaa käytännössä. Jotkut liittoumat ovat vahvempia kuin osallistujien yhteenlasketut voimat ja avaavat uudenlaisia toiminnan tiloja. Jokaisella on lempiesimerkkinsä siitä, miten tietyssä tilanteessa asiat lähtivät liikkeelle yllättävään suuntaan ja ennustamattomalla voimalla.

Mielikuva on kiinnostava, koska se kuvaa vahvistumista. Yleensä koalitioiden luomisen ennakoidaan kutistavan identiteettien avaruutta kompromissien ja myötäilyn silottaessa liittoutuvien identiteettien reunoja. Voidaan odottaa, että vaikka alkuperäisistä identiteeteistä kadotetaan varmasti jotain, uudenlaisia ja kokonaisvaltaisempia identiteettejä kehkeytyy. Tämän prosessin etu on näkymä siitä, että tila yhteisönmuodostuksen ja monimuotoisuuden yhteispelille voi olla olemassa. Se ei lohduta niitä, jotka haluaisivat nykyisenkaltaisen vaihtelun säilyvän yhteisöllisempään tulevaisuuteen. Yleensä tuloksena nimittäin on, että *uusia* kestäviä rakenteita ja kudelmia syntyy. Nuo prosessit muistuttavatkin tämän vuoksi enemmän biologista evoluutiota kuin minkäänlaisten tyyppien pysyvyyttä. Koska uudet rakenteet muodostavat olosuhteet, joissa evoluutio voi jatkua tietyllä tavoin rajattuna, Pierre Bourdieu kutsui niitä ’rakennetuiksi rakenteistaviksi rakenteiksi’. Ilmaus on kankea mutta muistuttaa, että (yleensä) prosessi ei lakkaa tietyssä vaiheessa.

Jos monimuotoisuuden nähdään riippuvan vanhojen identiteettien säilymisestä tai jos identiteettipolitiikan hakema solidaarisuus perustuu vanhojen tuntomerkkien vahvistamiselle, edellä kuvattu vahvistumisen dynamiikka on jälleen uusi argumentti niitä vastaan. Mutta miksi vuorovaikutuksen toisten kanssa pitäisi jättää identiteettimme koskematta? Eikö meillä ole väliä toinen toisellemme? Eivätkö identiteetit kasva tärkeissä ihmissuhteissamme? Tätä artikkelia kirjoittaessamme me olemme toisiamme kunnioittavia kollegoja, jotka mukautuvat toisiinsa kappale kappaleelta. Emme todellakaan alkaneet tällä tavalla. Mutta dynamiikka ei ole irti ympäristöstään, eikä kaikilla ole tällaista hienoa tilaisuutta. Näin päästään sorrettujen politiikan jännitteisiin.

Yhtäällä on jähmettynyt asetelma, jossa rajoitteina ovat sorto, köyhyys tai vastaava. Toisaalla on identiteetin ja monimuotoisuuden epälineaarinen dynamiikka, jossa ihmiset voivat kasvun ja kehityksen oloissa vaellella runsaassa tilassa yhdessä ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tästä näkökulmasta sorrettujen politiikka näyttää tarrautumiselta jähmettyneisiin ja pysyviin identiteetteihin, koska ne todella ovat stereotyyppien ja instituutioiden voimasta jähmettyneitä ja koska toiset on suljettu kasvun ja kehityksen dynamiikan ulkopuolelle. Tämä ei vaikuta lupaavalta tieltä vapauteen.

Pohdittaessa edellä kuvattua identiteettien kehitys-

Ritva Kovalainen & Sanni Seppo, sarjasta *Metsähoidollisia toimenpiteitä* (2003).

”Valta ei synny keräämällä heikkouden palasia.”

kaarta epälineaarisen dynamiikan mahdollisuuksien näkökulmasta näyttäisikin siltä, että juuri epälineaarista muotoilua innostavat olosuhteet vaikuttavat kaikkein toivottomimmilta. Kamppailu tiivistää vanhoja identiteettejä ja vahvistaa sitoumusta niihin ja samalla niitä ylläpitäviin oloihin. Vastakohta vaikuttaa kuitenkin rakentavammalta. Voidaan uskoa ja toivoa, että identiteetit sulavat ja muuttuvat tehden identiteettipolitiikasta tarpeetonta. Jos kasvun ja kehityksen mahdollisuuksia on, vakaiden identiteettien monimuotoisuus tekee tilaa uusien identiteettien kehkeytymiselle. Identiteettipolitiikan ongelma ei ratkea identiteettipolitiikalla vaan dynaamista tilaa avartamalla.

Kahdeskymmenes vuosisata ei kohdellut lineaarisia vapauden kertomuksia hyvin. Pääsyä työpaikoille, aktiivista kansalaisuutta tai yleensä pääsyä julkiseen tilaan rakentavat edelleen sellaiset menetelmät, standardit ja arvot, joilla työstetään näennäisen monimuotoisuuden verhoa samalla, kun todellisuus peitetään. Mikäli tätä monokulttuurista vastarintaa monikulttuurisuutta vastaan ei oteta huomioon, eivät kauniit pyrkimykset ja klassiset liberaalit lähestymistavat todennäköisesti tuota tarpeeksi monipuolista julkista kulttuuria.

Me voimme uneksia tasavertaisesta erilaisuudesta reilussa pelissä, mutta tällä historian hetkellä monimuotoisuutta verrataan yleensä historiallisesti asemiinsa kaivautuneeseen etuoikeutettuun keskukseen. Pelin säännöt on saneltu ja sanellaan tästä keskuksesta käsin. On selvää, mitä tuollaisten pelien perustaminen merkitsee. Yhdysvalloissa keskusta määrittävät edelleen tiettyjen kansallisuuteen, luokkaan, rotuun, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien etuoikeuksien leikkauspisteessä olevat ihmiset eli maassa syntyneet ”keskiluokkaiset” valkoiset miehet. Nämä ensisijaiset etuoikeudet kääntyvät joukoksi muita etuoikeuksia, joilla on psykologisia, motivoivia, koulutuksellisia tai sosiaalisia ulottuvuuksia. Kuten mikä tahansa sosiaalinen muodostelma, ne myös tuottavat ja uusintavat joukon jaettuja arvoja, oletuksia, standardeja ja käytäntöjä, joihin kaikki muutkin jäävät jumiin. Tämä tuottaa maan hallitsevan julkisen tilan kulttuurin. Niinpä Yhdysvalloissa monimuotoisuus ei ole tasavertaisten yksilöiden välisen tai keskinäisen vuorovaikutuksen lähde vaan parhaimmillaankin lisämääre, jolla ei ole dynaamista merkitystä.

Monimuotoisuutta voidaan keskuksen lisäksi tarkastella marginaalin näkökulmasta. Kansallisuus, kulttuuri, etnisyys, rotu ja sukupuoli ovat määrittävät sosiaalisia liikeratoja vain heikosti. (Tietyissä tapauksissa ne voivat määrittää niitä täydellisesti – ajattele Palestiinaa ja erilaisia pisteitä Mandelbrotin joukossa.) Tämä voi kuulostaa yllättävältä, mutta perimmiltään sosiaaliset liikeradat määrittävät keskukset liikkeellään. Yleensä hallitsevia ihmisten elämää määrittäviä ulottuvuuksia ovat yksilölliseen päämäärään suuntautuminen, omaan etuun perustuva taloudellinen rationaalisuus, aggressiivinen kilpailu, ongelmakeskeinen lähestymistapa, luonnon ja ympäristön hallinta, patriarkaalinen työnjako, heteroseksuaaliset suhteet ja lyhyen tähtäimen mieltymykset. Sen sijaan, että ne edistäisivät aitoa monimuotoisuutta, ne tunnistavat, marginalisoivat ja häivyttävät sen vahvistaessaan hallitsevia identiteetin määreitä ja keskustan kuria.

Näin palataan markkinoihin tapana hallinnoida sosiaalisen avaruuden merkittävien ulottuvuuksien määrää. Kun monimuotoisuus riippuu yksilöiden sisäänpääsystä ja etenemisestä, ei ole juuri mahdollista, että monimuotoisuus muovaisi julkista tilaa. Yksilöillä ei ole tällaista voimaa edes yhteen koottuna. Valta ei synny heikkouden palasien yhteen kokoamisesta vaan uudenlaisten rajoitteiden ja mahdollistavien rakenteiden itseorganisoitumisesta, joka muuttaa sosiaalisen avaruuden läpi vaeltamisen liikeratojen mahdollisuuksia ja todennäköisyyksiä. Esimerkiksi yliopiston yksikön valta ei synny lukumäärästä vaan esimerkiksi kyvystä kontrolloida ansioitumista sekä portinvartijuudesta.

Vasta viimeisen 10–15 vuoden aikana Yhdysvalloissa on syntynyt selkeää käsitteellistä ymmärrystä siitä, että kulttuurinen monimuotoisuus on vääjäämätön ja toivottava maailmanjärjestyksen piirre. Se on väistämättä saanut klassisen liberaalin muodon: yhteiskunnallisten oikeuksien julistuksia sekä kuvauksia siitä, miten monimuotoisuus rikastaa kulttuuria. Yhdysvaltalaiset vastaukset globaaliin monikulttuurisuuteen ovatkin hyvin samanlaisia kuin varhaisemmat kansalaisoikeusliike ja feministinen liike. Valitettavasti ne osoittivat selvimmin, miten monimuotoisuuden abstrakti puolustaminen voi muuntua osaksi samanmuotoisuuden ylläpitämisen strategiaa. Aito kulttuurinen monimuotoisuus on tehotonta edellä kuvatusta yhteiskunnallisesta keskuksesta katsoen, joten jos pelkkä näennäinen monimuotoisuus riittää hiljentämään vaatimukset, se luodaan todellisen monimuotoisuuden kustannuksella.

Ei ole yllättävää huomata, että tasavertaisuuteen ja muihin päämääriin pyrkivillä yhteiskunnallisilla kokeilla on sekalaisia ja moninaisia tuloksia, joita ei voi ennustaa edeltä yksittäisissä tapauksissa. Syy tähän on, että yhden ”tekijän” poistaminen sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ei jätä muita ”tekijöitä” ennalleen. Ne järjestäytyvät uuteen

vuorovaikutteiseen asetelmaan. Uudelleen järjestäytymisen todennäköisyydestä kertovat toistuvat yritykset jäykistää moninaista dynamiikkaa erilaisten yhteiskunnallisten pyrintöjen palvelukseen. On hyvin yleinen poliittinen strategia pakottaa ihmiset tekemään polarisoivia päätöksiä muistuttamalla, että he ovat naisia, keskiluokkaisia tai muslimeita. Edellä kuvatun marxismin tavoin tällöin pyritään pysäyttämään vuorovaikutteinen dynamiikka hetkeksi, jotta ihmiset määrittelisivät itsensä yhdessä ulottuvuudessa ja toimisivat kanonisesti (muuttumattomaksi tehdyn) määritelmän mukaan.

”Ei ole yhtä oikeaa yhteisön määritelmää.”

Näkymiä

Yritykset luoda vakaita yhteisön määritelmiä tavoittavat joitain moninaisuuden puolia toisten kustannuksella. Yksi esimerkki mainittiinkin aiemmin: *Gemeinschaft*, jota vasten asetetaan *Gesellschaft*. Vastakkainasettelu oli kuitenkin historiallisesti ja maantieteellisesti paikallinen. Se syntyi markkinayhteiskunnan kasvaessa Euroopan modernisoitumisen aikaan. Historiansa tuntevissa eurooppalaisissa tuo vastakkainasettelu saa aikaan nostalgisia tuntoja. Tansanian presidentti Nyerere synnytti hyvin erilaista nostalgiaa ehdottaessaan *ujamaa*ta, yhteisöllisen yhteistyön perinnettä, kolonialismin jälkeisen Tansanian perustaksi. Edellinen oli saksalaisten romantikkojen atavistinen ele, jälkimmäinen olennainen osa kalliisti voitettua vapautumista ja vakautta[10]. Kumpikaan ei ole juuri se oikea yhteisön käsite.

Käytössämme ei siis ole perinteistä rationalistista kainalosauvaa eli taustamääritelmää, kun yritämme ymmärtää monimuotoisuuden ja yhteisön suhdetta älykkäästi. Uuden heuristiikan kehittäminen alalla toisensa jälkeen on kuitenkin osoittanut, että me *voimme* olla älykkäämpiä tällaisissa asioissa. Edessämme ei ole satunnaista sekasotkua vaan tunnistettavia kuvioita ja kuvioiden perheyhtäläisyyksiä. Ei tule edes yrittää etsiä yleistyksiä tai lakeja vaan nimenomaan kuvioiden perheyhtäläisyyksiä.

Oman aikamme näkymistä voidaan esittää joitakin arvioita. Palataan perustavaan jännitteeseen: yhtäällä on pyrkimys laajentaa mahdollisten identiteettien avaruutta, toisaalla pyrkimys kutistaa sitä. Lisätään kuitenkin yksi epälineaariselle dynamiikalle ominainen piirre, *mittakaava*. Joskus koolla on merkitystä. Hyvin usein myös tapahtumien tahdilla on merkitystä. Tiettyyn kokonaisuuteen kuuluvien alarakenteiden koko sekä tapa, jolla ne ovat kytkeytyneet tai jolla ne on erotettu toisistaan, sekä tapahtumien tahdin suhde eri alarakenteisiin synnyttävät yhdessä eri mittakaavatasoille ominaisia prosesseja. Tätä kutsutaan usein mittakaavahierarkiaksi, mutta nimitys on turhan jähmeä ja lisäksi tuntuu viittaavan ”ylemmän” valtaan ”alemman” yli”. Siksi jotkut kutsuvat näitä ilmiöitä heterarkioiksi. Biologia on tulvillaan silmiinpistäviä esimerkkejä heterarkioista, samoin nykyisessä tieteenalojen jaossa paremmin kemian tai fysiikan alaan kuuluvat ilmiöt. Uskomme, että sosiaalisetkin järjestelmät ovat heterarkioita.

Heterarkioita luonnehtii yleisesti ottaen se, että tietyn mittakaavan rakenteet ja prosessit vakiinnuttavat ja *säätelevät* toisen tason rakenteita ja prosesseja. Nämä piirteet ovat olleet vanhastaan tuttuja vähintään siitä lähtien, kun Aristoteles pohti *poliksen* ihanne- ja enimmäiskokoa. Kehitetyn peukalosäännön voi ilmaista dynaamisesta näkökulmasta niin, että on olemassa poliittisen yhteisön luonnollinen mittakaava, joka määrittyy sen perusteella, millainen mahdollisuus kansalaisilla on tuntea toisensa. Taustalla on ajatus, jonka mukaan tietyn ihmissuhteiden laadun (esimerkiksi kyvyn vaikuttaa merkittävästi toisiin) säilyttäminen on mahdollista vain tiettyyn yhteisön kokoon asti. Kun se ylitetään, yhteisö järjestyy uudelleen.

Tietysti erilaiset vaatimukset ihmissuhteiden laadusta kuitenkin tuottavat erilaisia luonnollisia kokoja. Voidaan esimerkiksi kysyä, kuinka moni ihminen välittää juuri siitä, että minä teen jotakin, ja kuinka moni sitä vastoin välittää lähinnä siitä, että se tulee ylimalkaan tehtyä, ja kuinka moni ei välitä lainkaan. Näistä vuorovaikutusetäisyyksistä riippuu, kuinka paljon toiset haluavat rajoittaa tekemisiäni, mikä taas määrää käytetyn kurinpidollisen välineistön. Identiteetin näkökulmasta: mitä ihmiset antavat minun olla ja miten he yrittävät saada minut olemaan sellainen?

Kunhan omaisuusjärjestelmä on määritelty, markkinoilla ei ole teoreettisia rajoja vuorovaikutusten etäisyydelle. Kaikkialle levinneessä maailmantaloudessa jokaisella olisi (marginaalinen) vaikutus kaikkiin muihin. Markkinat suhteuttavat meitä toisiin vain sen mukaan, mitä hyödykkeitä tuomme markkinoille ja mitä tarjouksia teemme tai hyväksymme. Mitkään muut identiteettimme piirteet eivät ole merkityksellisiä markkinoilla, vaikka ne vaikuttavatkin siihen, mitä me tuomme markkinoille. Kurinpidollisilla käytännöillä turvataan omaisuutta ja pidetään huolta oikeudesta ja näkyvyydestä. Tiedämme hyvin, että niillä voidaan luoda eroja ihmisten välille, mutta markkinoiden viisauden mukaan se on luvatonta ja tehotonta. Pääajatus on, että markkinoilla tapahtuvan vuorovaikutuksen pitäisi vaikuttaa mahdollisimman vähän siihen, mitä me haluamme olla.

Tämä tietysti on markkinoiden kaltaisten puhdistettujen ideaalien ongelma. Sillä kun ne on kerran luotu, niiden avulla voidaan luoda esteitä toisilla mittakaavoilla.

Markkinat myös rajoittavat kanssakäymistämme samankaltaisten kanssa. Oletetaan vaikka, että kuulumme kasvissyöjäyhteisöön. Markkinoilla olemme kuluttajaryhmä riippumatta siitä, mitkä ovat kasvissyöntimme syyt. Nämä ovat vuorovaikutuksen säännöt. Voimme vaikuttaa toisiin periaatteen ihmisinä tai vastaavina vain muiden instituutioiden eli mittakaavojen kautta. Entäpä vaalipolitiikka eri tasoilla? Täällä meistä tulee erityisryhmä. Kummassakin tapauksessa identiteettimme määrittyy uudelleen sopimaan määrättyihin vuorovaikutuksen olosuhteisiin. Identiteettipolitiikka on sisäsyntyisesti turhauttavaa vallitsevissa instituutioissa, eikä tämä johdu vain pahasta tahdosta, huonoista aikomuksista tai sen sellaisesta. Onnistuakseen identiteettipolitiikan tulisi saada laajennettua vuorovaikutusetäisyyttä omilla ehdoillaan. Jokainen lobbari tietää, ettei riitä, että häntä siedetään ja hänen annetaan toimia vallitsevissa instituutioissa.

Tässä vaiheessa on helppo ryhtyä kyyniseksi, sillä kaikille tulee varmasti mieleen, että ”rikkaan tyypin” identiteetillä on mahdollisuudet laajeta onnistuneesti. Tämä on kiinnostavaa nykyisessä ympäristössä vain siksi, että se todistaa taloudellisen sfäärin kyvystä hallita sosiaalista dynamiikkaa. Kysymys on kuitenkin, siitä kuinka yhteisö, jolla on selvä identiteetti, voi lisätä kykyään vaikuttaa merkittävään osaan sosiaalista avaruutta. Mikä on edellä kuvatun lineaarisen identiteettikehityksen epälineaarinen vastine?

Niin sanotusta informaatioajasta on tullut modernin kapitalismin hallitseva piirre, ja moderni sotilasteknologia on sulkenut pois vanhat mahdollisuudet vakavaan vallankumoukselliseen toimintaan. Nähdäksemme tässä tilanteessa identiteetit, kamppailun aiheet tai liikkeet voivat laajeta vain sillä kustannuksella, että niistä tulee lopulta triviaaleja tai impotentteja. Perinteiset uskonnot voivat vielä muodostaa joitain sosiaalisen dynamiikan taustaehtoja, mutta nekin voivat välttää tuon kohtalon vain noudattamalla ”kirkon ja valtion” välistä kulloistakin rauhansopimusta. Kun rauhansopimusta ei ole olemassa, kuten aborttikysymyksessä, mielipiteet jäykistyvät ryhmäristiriidoiksi. Toisin sanoen perinteiset uskonnot ovat säilyttäneet historiallisista syistä hieman valtaa sanomaansa, oikeutukseensa, eli siten myös vakauteensa. Millään muulla yhteisöyritelmällä ei ole samaa perintöä.

Yhdysvalloissa ohikiitävänkin vallan vaatima vuorovaikutusetäisyys on valtaisa, ja vain media tarjoaa pääsyn tähän mittakaavaan. Media siis hallitsee leijonanosaa merkityksistä. Mutta juuri tässä epälineaarisuuden opetukset ovat tärkeimpiä. Median ja kaikkien muiden yhteiskunnan osien välinen vuorovaikutus on uskomattoman kiihkeää. Kukaan ei onnistu omilla ehdoillaan, kuten voi odottaakin noin tiiviin vuorovaikutteisessa järjestelmässä. Satunnaisia ja ohimeneviä liittolaisuuksia syntyy, kunnes yhdistettyjen vieraus toisilleen saa ne raukeamaan. Kaikki itsen ja ympäristön vastavuoroiset riippuvaisuudet tuottavat omaa tulostaan, eikä kukaan ole tyytyväinen. Lopulta suurin osa vetäytyy kamppailemaan paikallisista tai pienistä asioista. He saavat olla niin monimuotoisia kuin haluavat, kunhan ovat kyvyttömiä. He saavat muodostaa minkälaisen yhteisön tahansa, kunhan ne ovat rauhallisia.

Käsikirjoituksesta suomentanut Ville Lähde

Viitteet & Kirjallisuus

1 K. Anthony Appiah, Race, Culture, Identity: Misunderstood Connections. Teoksessa *Color Conscious: The Political Morality of Race*. Toim. K. Anthony Appiah & Amy Gutman. Princeton University Press, Princeton 1996, 30–105.

2 Rosi Braidotti, Ewa Charkiewitz, Sabine Hausler & Saskia Wieringa, *Women, The Environment and Sustainable Development. Towards a Theoretical Synthesis*. Zed Books, London 1994, 49.

3 Meidän kaikkien pitäisi voida olla samaa mieltä tästä olemuksesta, vaikkemme voisikaan päättää, onko näillä eläimillä sielu, syntyvätkö ne uudelleen alempina tai korkeampina elämänmuotoina jne.

4 Tönniesin *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* sekä Durkheimin ’mekaaninen’ ja ’orgaaninen solidaarisuus’ ovat tuttuja alkeellisia yrityksiä tyypitellä näitä mahdollisuuksia. Alusta lähtien kaikki ymmärsivät, että ne olivat tavoittaneet jotain tärkeää, mutta kukaan ei saanut niitä oikein sopimaan yksittäistapauksiin. Tämä on klassinen pulma dynaamisten järjestelmien staattisessa mallinnuksessa.

5 Tämä keskustelu ei ole teoreettisestikaan mitään uutta. George Herbert Meadista lähtien interaktionistit (sekä esimerkiksi de Beauvoir ja häneen vaikuttanut Du Bois) ovat väittäneet, että itseys muotoutuu (merkityksellisten) ”toisten” dynaamisesti vuorovaikutteisissa kentissä. Jotkut interaktionistit ovat yrittäneet vakauttaa vuorovaikutuksen ”rooleiksi”, mikä onkin varmasti yksi tapa, jolla vuorovaikutukset voivat vakiintua enemmän tai vähemmän kestäviin kuvioihin. Tähän verrattuna freudilainen tai jungilainen syvyyspsykologia on toivottoman staattista. Objektisuhdeteoreetikot ovat ainakin osittain poikkeustapaus. Voimme ihailla heidän sankarillisia yrityksiään raivata tiedostamattoman alkukantaista viidakkoa päästäkseen interaktionistien asuttamalle aukiolle, mutta ehkä heitä ei kannata jäljitellä.

6 Kompleksiluvut ovat reaalilukujen laajennus, joissa on reaalinen ja imaginäärinen osa. Ne esitetään usein kompleksitasoksi kutsutussa koordinaatistossa. Kuvio muodostuu työstämällä kompleksilukuja tietyllä yhtälöllä. Sen enempää ei oikeastaan tarvitse sanoa tässä yhteydessä, koska asiaan liittyvän matematiikan ymmärtäminen ei ole tässä olennaista.

7 Huomatkaa, että emme missään tapauksessa väitä, että Mandelbrotin joukon karvainen reuna olisi indeterminismin valtakunta. Se on päättämättömyyden aluetta. Mandelbrotin joukon tuottavissa laskelmissa ei ole mitään matemaattisesti määrittelemätöntä. Matemaattisesti tai sosiaalisesti hyvin määritellyllä voi olla loputtoman monimutkaiset reunat.

8 Judith Butler, Imitation and Gender Insubordination. Teoksessa *Inside/Out. Lesbian Theories, Gay Theories*. Toim. Diana Fuss. Routledge, New York 1991, 13–31.

9 Ja kun kamppailu on ohi, kun se on ehkä voitettu, miten käy identiteetin? Haipuuko se olemattomiin vai löytääkö se uuden kamppailun?

10 Lopulta *ujamaa*-kokeilu kuitenkin epäonnistui. Kannattaa muistaa myös, että voitot voidaan lunastaa kovalla hinnalla, ja pyrittäessä kovasti yhteisöön joitain ulottuvuuksia uhrataan. Tästä todistavat esimerkiksi kenialaisten naisten kehot ja ympärileikkauksen palauttaminen osana kenialaisen nationalismin strategiaa britti-imperialismia vastaan.

Ritva Kovalainen & Sanni Seppo, sarjasta *Jokamiehenoikeus* (2003).